

В. І. Астахова

АНАЛІТИЧНА ЗАПИСКА ПРО СТАН ПРИВАТНОГО СЕКТОРУ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Сучасні світові тенденції дозволяють стверджувати, що найбільш інтенсивно в сьогоdnішньому світі зростає саме приватний сектор освіти, на який покладаються завдання щодо підготовки інтелектуальної еліти і проведення «проривних» наукових досліджень, і, що найголовніше, здійснення експериментальної роботи з пошуку оптимальних шляхів подальшого оновлення та розвитку освітянського простору.

Навряд чи хтось сьогодні стане спростовувати твердження про те, що приватні навчальні заклади впевнено ввійшли в освітнє середовище України, знайшли в ньому своє місце і послідовно роблять важливу державну справу, стверджуючи себе як невід'ємну частину системи освіти в Україні.

На початок 2010/11 навчального року в країні діє 187 ліцензованих вищих навчальних закладів приватної форми власності (ВНЗ ПФВ), з них 43 – університети, 9 – академії, 71 – інститут, 64 – коледжі, технікуми, училища. Не всі вони, звичайно, гідно затвердили себе в освітньому середовищі і не всі мають право на подальше існування (що також можна сказати і про державні ВНЗ). Але більшість з них майже за 20 років свого існування зуміли довести свою життєдайність і здатність вирішувати завдання на вищому державному рівні.

У вітчизняній науковій літературі приватні ВНЗ чітко розподіляють на три групи.

Перша – це новаторські, інноваційні вищі навчальні заклади, що міцно зарекомендували себе на ринку освітніх послуг, мають стабільний приток абітурієнтів і послідовно працюють на розвиток національної освіти. Ці ВНЗ впроваджують інноваційні технології в навчальний процес, ведуть результативну науково-дослідну роботу, перш за все, саме з проблем освіти, мають свої наукові школи і визнання наукової громадськості не лише в Україні, а й за її межами. У більшості цих ВНЗ взагалі немає проблеми працевлаштування випускників, на самому високому організаційному рівні діє студент-

ське самоврядування, розроблені власні концепції виховної роботи. Абсолютна більшість цієї групи ВНЗ працює за IV рівнем акредитації. У загальній кількості українських приватних ВНЗ їх налічується до 30%. Визнаними флагманами цієї групи вважаються Європейський університет (ректор І. І. Тимошенко), Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія» (ректор В. І. Астахова), Дніпропетровський університет бізнесу та права (ректор Б. І. Холод), Національна академія управління (ректор С. А. Єрохін), Буковинський економічний університет (ректор М. І. Манілич), Хмельницький університет економіки і підприємництва (ректор О. Ю. Капітанець), Донецький університет економіки та права (ректор Я. Г. Берсуцький) та декілька інших. Такі провідні приватні ВНЗ є практично в кожному регіоні країни.

Друга група, яка складає більшість (понад 50% від загальної кількості ПВНЗ), це навчальні заклади, які одержали ліцензію на право освітньої діяльності і навіть акредитацію, але їх становище за багато років існування так і не стало стабільним, вони мають фінансові проблеми, труднощі з набором, що негативно відбивається як на навчально-виховному процесі, так і на рівні науково-дослідної роботи. Керівництво цих навчальних закладів веде наполегливий пошук шляхів стабілізації свого становища, працює над покращенням кадрового потенціалу та матеріально-технічним забезпеченням, розробляє механізми об'єднання зусиль і посилення свого впливу на освітні процеси у своєму регіоні. Цілком сприймаючи ті правила гри, що їх пропонує МОН України та Асоціація ПВНЗ, ці ВНЗ докладають великих зусиль для того, щоб перейти до першої групи приватних навчальних закладів.

Третя група об'єднує тих, хто прийшов у приватну освіту лише заради того, щоб «робити гроші». Саме для цих приватних ВНЗ притаманна настирлива реклама, нестримний потік обіцянок навчити всьому та в стислі строки, видати всесвітньо визнаний диплом і т. ін. До цієї групи, яка останнім часом дещо поменшала і налічує десь близько 20%, належать деякі досить крупні, відомі в Україні ВНЗ, які готові «робити гроші» де завгодно і на чому завгодно і, в першу чергу,

за рахунок якості освіти. Такі позиції притаманні взагалі молодому, «бездоглядному» ринку освітніх послуг. А це означає, що зовсім молода сфера приватної освіти в Україні потребує максимально прискіпливого та принципового контролю з боку держави за виконанням умов ліцензування та рівнем навчання.

У той же час не можна не визнати, що в цілому приватна освіта наприкінці другого десятиліття своєї історії вже має свої значні науково-дослідні та методичні напрацювання, свою концепцію розвитку, своє гідне місце в освітянському просторі країни.

До найбільш вагомих досягнень цього сектору української освіти слід віднести, перш за все, сам факт існування ПВНЗ протягом майже двадцяти років за принципом «не завдяки, а всупереч» і формування, кінець кінцем, могутньої системної освітянської інновації, яка створила конкурентне середовище і тим сприяла розвитку прогресивних тенденцій в освіті.

Сьогодні приватні ВНЗ – це додаткові робочі місця (тут працюють на штатних посадах близько 20 тисяч викладачів та співробітників); це можливості вибору своєї професійної підготовки для студентів, чисельність яких у приватних ВНЗ у 2009/10 навчальному році, за даними МОН України, становила 2908 осіб на один ВНЗ, тобто в цілому перевищувала 30 тисяч осіб лише у ВНЗ III–IV рівнів акредитації (див. Інформаційно-аналітичні матеріали до засідання підсумкової колегії МОН України, Харків, квітень 2010 р., стор. 26); це могутня матеріально-технічна база (власні приміщення, інформаційно-технічне забезпечення, видавнича база, бібліотеки тощо), створена за власні кошти, без будь-якої бюджетної допомоги; це мобільне впровадження найновітніших навчальних технологій, які забезпечують високоякісну підготовку випускників. Як результат – тісні контакти з роботодавцями і досить високі показники працевлаштування. Значна кількість ПВНЗ немає й досі жодного зареєстрованого випускника на біржах праці (Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія», Західнодонбаський інститут економіки і управління тощо).

Саме приватні ВНЗ започаткували експеримент щодо становлення

безперервної освіти в Україні. І сьогодні низка цих навчальних закладів виступають піонерами створення унікальних освітніх комплексів з єдиною концепцією навчання і виховання. Серед них Європейський університет, Донецький університет економіки і права. Досвід Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія» щодо створення безперервної системи навчально-виховної роботи було узагальнено на спільному засіданні Північно-Східного наукового центру і Ради ректорів Харківського регіону в березні 2010 р. (див. Освіта України, квітень 2010 р.).

Усі ці досягнення стали можливими, у першу чергу, завдяки кадровому потенціалу приватних навчальних закладів. За даними МОН України загальна кількість викладачів, які мають наукові ступені та звання, в приватних ВНЗ вища, ніж по Україні в цілому (по Україні 7% докторів наук та 28% кандидатів наук, тобто всього 35%; у приватному секторі понад 60%, причому докторів наук – 9,7%). Більшість цих науково-педагогічних працівників підготовлені безпосередньо в приватних ВНЗ; це нова генерація викладачів, яку ніяк не можна загубити. Звідси завдання перегляду проблем щодо сплачування наукових пенсій, створення спеціалізованих рад, вручення державних нагород та премій і багато іншого, що стосується саме викладачів.

Приватна освіта характеризується неформальним ставленням викладачів і всіх працівників до своїх обов'язків, високим рівнем підготовки фахівців, що зумовлено жорсткою конкуренцією на освітянському ринку.

Здійснюється активна результативна робота щодо впровадження інноваційних методів навчання, авторських програм, концепцій виховного впливу та ін. Так, у Європейському університеті (м. Київ) широке застосування одержали тренінгові методи навчання з усіх спеціальностей, що дає можливість сформувати цілісну концепцію підготовки фахівця – менеджера, фінансиста, економіста. Комп'ютерна ділова гра «Бізнес-курс» моделює керування підприємством, що діє в умовах, близьких до реального.

Унікальні для України за змістом навчального процесу такі вищі навчальні заклади: Міжнародний Християнський університет та

Українсько-американський гуманітарний інститут «Вісконсінський міжнародний університет (США) в Україні». У цих навчальних закладах студенти оволодівають професіями менеджера за міжнародними програмами і одержують диплом одночасно двох навчальних закладів: України та Міжнародного Християнського університету (м. Відень, Австрія) та Вісконсінського міжнародного університету (США). Навчання в цих ВНЗ здійснюється українською та англійською мовами: викладають спеціальні дисципліни викладачі австрійського та американського ВНЗ. Студенти також мають змогу проходити мовне та професійне стажування у своїх закордонних навчальних закладах. У навчальному процесі широко застосовуються новітні технології та методики, сучасні європейські та американські підручники, банки тестів, відео-, аудіо- та інші технічні засоби та навчальні матеріали, велика увага приділяється використанню європейського та американського програмного забезпечення і комп'ютерної техніки та підготовці до професійної діяльності.

У багатьох ВНЗ також успішно діє система студентського самоврядування через студентські ради, колегії, парламенти, а основу виховної роботи складають клуби за інтересами (Європейський університет, Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія», Макіївський економіко-гуманітарний інститут, Дніпропетровський університет економіки і права та інші).

Студенти мають реальну можливість поєднувати навчання з проходженням практики саме в місцях майбутньої роботи за місцем проживання, відповідно і роботодавці мають можливість краще познайомитися із своїми потенційними працівниками.

Значні позитивні зрушення відбуваються і в науковій діяльності приватних ВНЗ. Кроком уперед в організації НДР у приватному секторі освіти в останні роки можна вважати:

- 1) послідовне впровадження довгострокового перспективного планування наукової роботи; практично повсюдна державна реєстрація наукових тем;

- 2) становлення і успішне функціонування наукових шкіл, створення спеціалізованих наукових лабораторій;

3) інтенсивну видавничу діяльність, яка має вже своє власне обличчя і за змістом, і за формою;

4) посилення експериментальної наукової роботи і отримання статусу експериментальних центрів і майданчиків;

5) розширення міжнародних наукових контактів з вищими навчальними закладами РФ, Західної Європи і США;

6) стабілізацію захистів кандидатських і докторських дисертацій. Усього протягом 2009/10 навчального року захищено 18 докторських і 110 кандидатських дисертацій.

У той же час багато проблем вже впродовж декількох років зберігають свою гостроту і дають підстави для дорікань щодо недостатнього рівня науково-дослідної роботи в приватному секторі освіти. До таких хворобливих проблем слід віднести:

– збереження багатотемності і відсутність цілеспрямованої комплексної дослідницької проблематики в багатьох ВНЗ (Класичний приватний університет – 32 теми, Бердянський університет менеджменту і бізнесу – 14 тем, Кременчуцький університет економіки, інформаційних технологій і управління – близько 30 тем і т. п.);

– тенденцію до скорочення захистів кандидатських і особливо докторських дисертацій;

– низький рівень впровадження результатів НДР в практику і в навчальний процес; слабкий зв'язок з виробництвом; недостатню роботу з госпдогвірної тематики.

Важливо, що у ВНЗ приватного сектору на даний момент чітко усвідомлюють, що науково-дослідна робота є незаперечною умовою нормального функціонування будь-якого навчального закладу. Проте, незважаючи на значні досягнення, дискримінація цього сектору української освіти продовжує посилюватися, починаючи від горезвісного закону щодо наукових пенсій і закінчуючи безкоштовними сніданками для дітей в державних школах. Навіть сироти, які навчаються в приватних ВНЗ, втрачають право на державну допомогу і підтримку.

Наявність могутньої за чисельністю категорії контрактників в державних ВНЗ змінює співвідношення державного і приватного

секторів в освіті і ще більше посилює нерівність приватних навчальних закладів (податок на прибуток, на землю, на майно; відсутність держзамовлення і багато чого іншого), що порушує елементарні права і демократичні устої суспільства.